

Zsigmond testvérének, Jánosnak, utóda V. Menyhért (sz. 1822, megh. 1884.) volt miniszterelnök, cs. és k. v. b. t. tanácsos, ki a grófi méltóságot nyerte I. Ferencz Józseftől, 1872. évben.

Szerző e kimagasló családtagokkal foglalkozik legbővebben; de a család többi tagjaira vonatkozólag is felhasznál minden adatot, a mit csak megszerezhetett. Az adatok ügyes felhasználása és csoportosítása teszi élvezhetővé a művet laikusra nézve is.

A családtani művek ilyen alakban nemcsak élvezhetőek, hanem élvezetesekek is. Végig kísérni egy család történetét a honfoglalástól kezdve, megfigyelni a hatást, melyet a család a nemzet sorsára gyakorolt, vagy viszont a nagy nemzeti események hatását a család sorsára: igen sok tanúságot nyújt. Szerző fáradozása nem vész kárba, mert evvel a rendszerrel dolgozva, nem az úgynevezett aristokratikus eszméknek tesz szolgálatot, hanem ápolja a nemzeti szellemet, melynek egyik lényeges kelléke, hogy a nemzet minden rétege megbecsülje és tisztelettel legyen azok iránt, kik a köznek tett szolgálataik által érdemeket szereztek.

Ohajtjuk, hogy szerzőnek minél előbb sikerülne ne csak a III. és IV-ik mutatványt, mint előszavában jelzi, hanem az egész nagy művet közrebocsátani.

d. i.

A bölcsészet története.

A bölcsészet története kezdettől mostanig. Magán és iskolai használatra készítette Nagy Ferencz, a bölcsészet rendes tanára a kecskeméti ref. főiskolában Második bővített kiadás Kecskeméten (Metzger Béla tulajdona), 1896. 215. Ara 3 korona.

Szinte eseményszámba megyen szegényes philos. irodalmi viszonyaink között szerző művének 2-ik kiadásban való megjelenése. „Magán és iskolai használatra“ szánt műve e czéljaira k lehetőleg meg is felelt; legalább arra mutat az a körülmény, hogy 20 évvel azelőtt megjelent könyvének 2-ik kiadása vált szükségessé. A 2-ik kiadás lényegében ugyanazonos az elsővel, „tartalmán semmit sem változtatott“, s csakis a darvinismus rövid vonásokban való ismertetésével toldotta meg. „Nem önálló forrástanulmányon épült mű, hanem a külföldi nagyobb bölcsészettörténelmi munkák összehasonlítóztatása alapján készült.“ „Legerősebb támasza és irányadója“ Lewes-Bánóczyi műve, s a németek közül: Überweg és Reinhold. A bölcsészettörténet magyar irodalmi törekvéseit az egy Domanovszkyt kivéve, kit egyetlenegyszer idéz, meg sem említi. Álláspontja, mi az egész művön végig vonúl, a positivismus, mely tudvalevőleg tisztán tapasztalati alapon a theologia s a metaphysika kizárásával törekszik a tudományok organismusának rendszeres felépítésére

Három korszakot különböztet meg, u. m.: ó-kori, középkori és újabbkori bölcsészettörténetet.

A görög bölcsészettörténet (7—95. l.) felosztásában Überweget követi, vagyis különbséget tesz kosmoanthro- és theocentrikus korszak között. A természetes és világos rendszerezésnek a tartalom is megfelel, sőt itt-ott ítélezéseiben önállóságot is mutat. Überweg és Reinhold műveinek a szöveg alatt közölt idézetei legtöbbször igen találók, s csak a 72. l. idézete s annak magyar szövege a 84. l. jegyzetében felesleges ismétlés.

Az egyházi atyák s a scholastika bölcsészetét (99—113. l.) a „Középkor“ címe alatt aránylag igen röviden tárgyalja szerző. Itt ítélezéseiben helyenként épen nem találó. Erős e kitétel: „Keresztyén bölcsészetről beszélni visszaélés a nyelvhasználattal“, s keresztyén bölcsészet épen nem „keresztyén metaphysikával“ azonos (99. l.) Nem szabad összezavarni a keresztyén bölcsészetet a középkori scholastikával, a hol a bölcsészet csakugyan a dogmák felvilágosítására, kibékítésére és alkalmazására szolgált. Jól tudja a szerző, hogy a vallás is a gyakorlati bölcsészetnek egyik ága, s hogy épen a keresztyén vallás igen nagy szerepet játszik az újabb vallásphilosophiai rendszerekben. S erős szerzőnek ama tétele, hogy „általában a hitelvekre nézve az apológéták kora nagy ingadozást mutat“ (103. l.), vagy hogy „a szentháromság dogmájának megalkotása után az egyházi atyák Krisztus személye felett vitáztak.“ Épen megfordítva áll a dolog. Az apológéták kora ugyanis hiterős kor volt, s az egyházi históriában jártas előtt ismeretes, hogy a háromság tanát csakis a christológiai vitákra következőleg formulázták és szentesítették az egyházban.

A „scholasticismusnál“ a 42. és 43-ik § megfordított viszonyba helyezendő. Mert mi más idézte elő a scholasticismus fénykorát, ha nem a nyugati keresztyén gondolkozásnak „az arabs bölcsészet“-tel való megismerkedése s általa való teljes átalakulása. Tehát előbb e bölcsészetet, s csak aztán a scholasztika fénykorát kellett volna szerzőnek ismertetnie. S aztán, ha e fénykorról beszélünk, akkor miért maradt el Albertus Magnus, Aquinói Tamás és Duns Scotus? Hisz ők a scholastika fénykorának vezérlő csillagai az egyházban. A „renaissance“ átmeneti korszakát pláne csak pár sorral méltatja a szerző s a protestantismusnak a philosophiához való viszonyáról is csak annyit mond, „hogy a reformátorok az egyéni szabadság elvét tüzték zászlójukra.“ de vajmi ritkán követték azt a gyakorlatban, (113. l.) Pedig tényleg úgy áll a dolog, hogy a protestantismus ugyanannak a szellemnek a lényegéből indul ki, mint az újabb bölcsészet, habár e szellem külön mint vallási és mint tudományos elv érvényesült, s a maga fejlődésében folyvást párhuzamosabban haladt egymás mellett. Ha szerző megnézi Erdmann bölcsészettörténetét, ott azt találta volna, hogy „a modern bölcsészet lényegében véve protestáns bölcsészet“, vagy más szóval „protestantismus“ bölcsészet a gondolkodó tudat sphärájában.“ Általában az egyházi atyák, a scholastika s az átmeneti korszak bölcsészetének tárgyalása szerző művének leghiányosabb része.

Az újkori bölcsészet felosztásában „legerősebb támaszát és irányadóját“ Lewest követi. Inkább szellemesen, mint tárgyilag helyesen különbséget tesz Kantig (117 - 158. l.), Kanttól Comte-ig (164 — 191. l.) és Comte-től napjainkig (197—214. l.) terjedő bölcsészet között. Itt előre is sietek megjegyezni, hogy helyesebb szólani a Kanttól Hegelig és Hegeltől napjainkig terjedő bölcsészetről.

A Kantig terjedő rendszerek sorában Cartesius bölcsészetének ismertetésénél miért nem említette meg egyik hazai követőjét, Apáczai Cseri Jánost? Általában a hazai bölcsészeti törekvéseket a legkisebb figyelemre sem méltatja, s csak Benekenél tesz kivételt, kinek hazai követőjét Mihályiban nevezi meg.

Szól ugyan arról, hogy Kant, Hegel és Herbartnak nálunk is voltak és vannak követői, de egyet sem nevez meg közülök. Épen nem szabad beérnünk azzal, hogy „hazánkban a magyar bölcsészek majdnem kivétel nélkül ekklektikusok“ s hogy „a magyar bölcselkedés inkább a reálempirismus felé hajlik, mint az idealismus felé“ (215. l.). Úgy tesz a magyar bölcselkedéssel, mintha az nem is léteznék, mintha 300 éven át aludtunk volna. Pedig Cartesiustól kezdve föl egészen Kantig, Hegelig, sőt a lipcsei Wundt-ig folyton lépést tartottunk, legalább receptív irányban, a philos. eszmék elsajátítása és feldolgozása, vagy legalább is átültetése terén. Ha valahol, úgy e téren is szükség volna a magyar nemzeti felfogás érvényesítésére és múltunk emlékeinek hű megőrzésére. Megadta erre az útmutatást a derék Erdélyi János „A bölcsészet Magyarországon“ cz. művében. S nincs is mit szégyellenünk, ha p. o. a hazai Kant- és Hegel-féle mozgalmat tárjuk az olvasó elé.

Érdekes, hogy Cartesius után Hobbest és Gassendit tárgyalja, holott Hobbes matematikai naturalismusa egészen természetesen Bacon realismusának a folytatása. A 47. és 48-ik §. tehát felcserélendő. S a mit szerző Hobbes „valódi empirismusának“ nevez, az már több annál, az már sensualismus, a mint a philosophiát is „testtannak“ definiálta. Egyebekben világosan és meggyőzően, sok önálló felfogással tárgyalja a Kant előtti rendszereket, s csak azt nem értjük, hogyan lehetett az 54-ik §-ban a francia sensualismus és materialismus czíme alatt a 162. l. tárgyalni a modern materialistákat, u. m.: Tainet, Czolbet, Vogt-t, Moleschott-t, és Büchnert?

Erre következik a Kanttól Comte-ig terjedő rész a maga 5 főalakjával, u. m.: Kant, Fichte, Schelling, Hegel és Herbart. Teljesen hibás a Kant előtti párhuzamos rendszerek végeredményét „materialismus és idealismus“-nak nevezni, sőt inkább az előzők skepticizmusa és dogmatismusával (Hume—Wolff) szemben keletkezett Kant kritikizmusa „Bisher hatte man die Wahl entweder dogmatisch, wie Wolff, oder skeptisch, wie Hume zu verfahren, der kritische weg ist der einzige, der noch offen ist“ mondja Kant maga

„A tiszta ész bírálata“ cz. főművében. E kritikai bölcsészet ismertetése „rövid kivonatban“ bár, szerzőnek igen jól sikerült. S ugyanazt mondhatjuk a többi rendszerekről is. Csak azt nem értjük, hogyan kerül Schleiermacher Schelling követői közé? a kinek rendszerében — mint Falckenberg szellemesen megjegyzi — „geben sich die verschiedensten Systeme (Kant, Fichte, Schelling, Platon, Spinoza, Leibniz, Jacobi s a romantika) ein Rendezvous“.

Hegel rendszerének ismertetésénél kár volt a jobb és balpárti hegelismust legalább rövid vonásokban nem ismertetni, s legfeljebb mosolyt gerjeszt az olvasóban szerző megjegyzése: „Hegel komplikált és sok tekintetben érthetetlen bölcsészetéről“, „melyet csak az érthet meg teljesen, a ki arra született.“ Pedig a fejlődés fogalmát e bölcsészetnek köszönhetjük, s absztrakt logikai schematismusa daczára hazai követői is (Tarczy, Kerkápolyi, Molnár Aladár, Erdélyi és Dománovszky) áldásosan működtek a közművelődés templomának felépítésében.

Hegel és Herbart után egészen természetszerűleg Lotze, Fehner, Wundt s a modern kantianismus következnek, de mindezekről említés sincs téve szerző művében. A helyett a „Comte-től mostanig“ cz. 3-ik korszak Comte-t s a Darwinismust tárgyalja. Hogy ide Schopenhauer és Harthmann sehogy sem való, hanem a Kant-Hegel utáni bölcsészeti rendszerek sorába, azt hiszem, nem szorúl bővebb magyarázatra. Szerző álláspontján természetesnek találjuk, hogy a pozitív philosophiával s annak az ismeret összhangzó rendszerezése körül szerzett érdemeivel különös hévvel foglalkozik. Közlelebből a darvinismus vonzó ismertetésével műve előnyösen kiegészült az első kiadással szemben.

„A bölcsészet jelen állása“ cz. §. nagyon rövid. Abból ugyan nem értesülünk a külföld philos. mozgalmairól. Kár volt itt Überweget jobban nem követnie. S aztán sajnosan nélkülözzük a modern scholastika, az u. n. tomismus ismertetését, a melyre XIII. Leo pápa 1879. aug. 4. Tamás-encyklikája adta meg az irányt.

Szinte bosszantó, hogy szerző oly kevés gondot fordított az irodalomra. Pedig műének buzdításul kellett vala szolgálnia a további tanulmányozásra s az önálló philos. studiumra. Teljesen hiányzik a műből oly §, mely a bölcsészettörténet irodalmával foglalkoznék. Művéből nem értesül az olvasó Zeller-nek, Fischer-nek, Erdmann-nak, Falckenberg-nek, vagy Windelband-nak klasszikus műveiről s a fontosabb újabb monographiákról. Pedig akadémiai studiumot főleg a philosophia terén irodalom nélkül nem is képzelek.

S ugyancsak hiányzik a főbb philos. művek megjelenési éveinek a megjelölése.

Előadása vonzó, stýlja magyaros. Dicséri a revideálónak, Öreg Jánosnak ismert tollát. Sajnos, hogy több rossz szó mégis megmaradt

a szövegben, mint p. o. közület (53. l.), szóratok (65. l.), iskolásság (107. s 156. l.), összerakó ítélet (167. l.), korábbani (176. l.), eszközi (175. l.), kiinduláspont (178. l.), életművetlen (183 l.), előderőket (196. l.), tartékonytság (196. l.), összítí (197. l.), tudalmatlan (201. l.) s külsőíteni (202. l.) stb.

Az orthographiában sem következetes. Van p. o. a könyvben: physika, phisika és phisica; Athen, Athenäbe, Ahtenaebe, athenbéli s athenci; stoicus és epikureus; fantázia és phantasia; phylosophiától és philosophiától; determinismus és determinizmus; metaphisica és metaphysica; real, realé és reál.

A főbb nyomtatási hibák közül a következőket említjük: Lebens- wise,- weise helyett (66. l.), inductió inductiv h. (45. l.), kriteiumra kriteriumra h. (68. l.), Gewiessheit, Gewissheit h. (74. l.), im ihm h. (79. l.), út új h. (84. l.). Kelem Kelemen h. (85. l.), jezsuiták jezsuiták h. (125. l.), kirélynő királynő h. (125. l.), phlozóphus philoszóphus h. (148, 182. s 185. l.), összrakó összerakó h. (167 l), Grudlage Grundlage h. (177. l.), gyakorlatl gyakorlati h. (179. l.), támasgásai támadásai h. (181. l.), rendszrre rendszere h. (187. l.) fogalmában fogalmában h. (193. l.), Schopenhaur Schopenhauer h. (201. l.) állattól állattól h. (211. l.).

Különben a művet igazán nyereségnek tartjuk szegényes philos. irodalmunkban. A mű kiállítása dícséri Metzger B. könyvnyomdáját.

Eperjes.

Dr. Szlávik Mátyás.

Különfélék.

Szarvas Gábor.

Október 12-dikén reggeli öt órakor hunyta le szemét örökre Szarvas Gábor, tudományos életünknek e messze kimagasló alakja, kinél szélesebb körre ható munkássága magyar nyelvésznek korunkban nem volt. Legnagyobb hatást a Magyar Nyelvőr cz. folyóiratával ért el. Ennek hasábjain kezdett kéréllhetetlen harcot a nyelvújítás visszaélései, a nyelvünkbe betolakodott barbarizmusok ellen, itt küzdött ellenük a modern tudomány elveivel, a tények hatalmával, sokszor a guny és sarcasmus fegyverével, míg eszméit diadalra nem vitte.

Akárhová tekintünk a magyar irodalomban, akár a szép próza, akár a tudomány nyelvére, mindenütt ott van az ő nagy reformátori működésének áldásos nyoma. Az új korszak Kazinczy Ferencze ő, a ki